

UOT 347.65/.68**MİRASIN QƏBULU VƏ ONUN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ****Ş.M.YUSİFOV*****Bakı Dövlət Universiteti***
shukuryusifov@gmail.com

Məqalədə mirasın açıldığı vaxt və açıldığı yer anlayışları izah olunmuşdur, mirasın qəbul edilməsinin əsas xüsusiyyətləri tədqiq edilmişdir, bəzi xarici ölkələrin qanunvericilikləri ilə müqayisəli təhlillər aparılmışdır. Mirasın qəbul edilməsi üsulları araşdırılmışdır.

Açar sözlər: mirasqoyan, vərəsə, mirasın qəbulu, mirasdan imtina, öhdəlik

Mirasın qəbul edilməsi vərəsəlik hüquq institutunun ən mühüm və vacib mərhələsidir. Bu mərhələdə sağ olan fəaliyyət qabiliyyətli potensial vərəsələr mirası qəbul etmək niyyətini ifadə edirlər.

Mirasın açılması özlüyündə mirasın açılması vaxtı və mirasın açıldığı yeri əhatə edir. Mirasın açılmasının iki yolu vardır: Miras miras qoyan şəxsin ölümü ilə və ya onun məhkəmə yolu ilə ölmüş elan edilməsi vasitəsilə açılır [1, s. 620]. Çünki ölmüş elan edilmə də şəxsin ölümünə bərabər hesab edilir. Ümumiyyətlə, şəxsin varlığının sona çatması hüquq aləmində müəyyən nəticə yaradan vəziyyətdir. Məhz burada mirasın açılması halının baş verməsi üçün əsas hüquqi fakt, Məcəllə ilə də tənzimləndiyi kimi şəxsin ölümü və məhkəmə qaydasında ölmüş elan edilməsidir. Ölüm anının müəyyən edilməsinin vərəsəlik hüququ baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyi buradan aydınlaşır. Eyni zamanda şəxsin beyin fəaliyyətinin dayandığı an ölüm anı hesab edilir.

Bu baxımdan mirası qəbul edə bilmək üçün vərəsələr baxımından müəyyən şərtlərin mövcud olması vacibdir:

- Miras qoyan şəxsin ölümü anında sağ olmaq;
- Mirası qəbul etmək üçün vərəsənin fəaliyyət qabiliyyəti;
- Vərəsəlikdən məhrum edilməmək.

Belə ki, MM-də vərəsələri tənzimləyən 1134-cü maddəyə nəzər saldıqda istər qanun, istərsə də vəsiyyət üzrə, yəni hər iki kateqoriya vərəsələr

baxımdan sağ olmaq şərti nəzərdə tutulmuşdur. Bu baxımdan sağ olmaq ifadəsini miras qoyanın vəərəsə ilə eyni vaxtda ölməsi və ya vəərəsənin ondan əvvəl ölməsi halları baxımdan araşdırmaq lazımdır.

Bununla bağlı Türkiyə qanunvericiliyində “ölüm prezumpsiyası” mövcuddur. Həmin prezumpsiyaya əsasən birdən çox şəxsdən hansının daha əvvəl öldüyünün təsbiti mümkün deyilsə, bunların hamsı eyni anda ölmüş hesab edilir. Bu prezumpsiyanı tətbiq etmək üçün şəxslərin eyni hadisədə və ya eyni yerdə ölmüş olması vacib deyildir.

Həmin məsələ ilə bağlı AR MM 1134, 1146 və 1252-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsi barədə KM Plenum Qərarı da, yuxarıda göstərilən məsələni təsdiq edir. Bu isə öz başlanğıcını Roma hüququndan götürmüşdür ki, Romada bir-birinin vəərəsəsi ola bilən şəxslər əgər eyni hadisə nəticəsində ölübsə, bir-birinin vəərəsəsi olması baş tutmur [11].

Qeyd etdik ki, vəərəsə mirasqoyanın ölüm anında sağ olmalıdır. Eyni zamanda şəxsin ölmüş elan edilməsinin ölümə bərabər tutulduğunu qeyd etdik. Fərz etsək ki, mirasın açıldığı anda ölmüş elan olunmuş şəxs daha sonra qayıdır. Bununla bağlı, MM-in ümumi hissəsində ölmüş elan olunmuş şəxsin qayıtmasının hüquqi nəticəsi göstərilmişdir. Belə ki, MM-in 42.2-ci maddəsinin məzmunundan da görüldüyü kimi, ölmüş elan edilmiş şəxs qayıdarsa, əmlakın qaytarılmasını tələb edə bilər. Lakin, bu tənziqləmənin yaranacaq problemləri tamamilə həll etməyəcəyini hesab edirik. Belə ki, ölmüş elan edilən vəərəsə qayıda bilər. Bunun müqabilində digər vəərəsələr arasında bölünən miras əmlakının ona çatası payını tələb edə bilər. Fərz edək ki, digər vəərəsələr isə miras əmlakı tamamilə əldən çıxarmış və qayıdan vəərəsəyə ona çatası payın dəyərini ödəmək üçün hər hansı aktiv mövcud deyildir. Yaranmış bu problemin həlli üçün Mülki Məcəlləyə hər hansı tənziqləmə daxil edilməsi məqsədmüvafiqdir.

İkinci şərt, vəərəsənin miras açıldığı anda fəaliyyət qabiliyyətinə malik olmasıdır. Qeyd etdiyimiz kimi, şəxsin vəərəsə hüquq qabiliyyətinə malik olması (hüquqlara malik olmaq) maya nə zaman bağlansa o vaxt meydana gəlir. Lakin fəaliyyət qabiliyyəti ilə əlaqədar bunu deyə bilmərik. Miras fəaliyyət qabiliyyətli şəxs tərəfindən qəbul edilə bilər. Qanunvericilik göstərir ki, bu şərtə cavab verməyən şəxslərin əvəzinə mirası qanuni nümayəndələri qəbul edir [1, s.640].

Vəərəsə vəərəsəlik hüququndan məhrum ola bilməsinə səbəb olacaq hər hansı bir hərəkət törədirsə yaxud mirasdan imtina edərsə, mirası qəbul edə bilməz. Qanunda məhrumliyyətin səbəbləri göstərilmişdir: “qəsdən ölən şəxsin axırıncı iradəsini reallaşdırılmasına maneə törətmiş və nəticədə özünün və ya özünün yaxın şəxslərinin çağırılmasına və ya paylarının artırılmasına kömək olmaq”; Yəni, məsələnin vəərəsələrdən biri miras qoyanın hər hansı yolla iradəsini yerinə yetirməyə mane olur və bunun nəticəsində

özünün payını artırır; 2. ”vəsiyyət edən şəxsin vəsiyyətnaməsində qeyd olunan iradəsinə qarşı qəsdən cinayət törədilməsi və ya digər əxlaqsız hərəkət törədilməsi-tutaq ki, vəsiyyət edən F-in vəsiyyətnaməsində əlbəttə onun son iradəsi göstərilir. Qanun burada müəyyən edir ki, sırf bu cinayətə qarşı qəsdən cinayət halında məhrum olur.; “əgər arvadın (ərin) ölən şəxslə nikahına vərəsəliyin açılmasından azı 3 il əvvəl faktiki olaraq xitam verildiyi və onların ayrı yaşadıkları müəyyən olunarsa, məhkəmənin qərarı ilə arvadın (ərin) vərəsəlik hüququndan məhrum edilməsi mümkündür” [1, s.1164].

Mirasın qəbul edilməsində universal varislik prinsipi: Bu prinsipə əsasən mirasın aktiv və passivləri ilə birgə kompleks qəbul edilir. Buna doktrinada universal varislik prinsipi deyilir. Bu prinsipə görə miras qoyan şəxsin mülki hüquq və vəzifələri vərəsələrə kompleks halında, hər hansı şəxsin vasitəçiliyi olmadan keçir, bir aktla qəbul edilir [3, s.27] Azərbaycan Respublikasının vərəsəlik qanunvericiliyində universal varislik prinsipi mülki qanunvericilik aktının 1151-ci maddəsində öz əksini tapır.

Hazırda bir çox ölkənin hüquq sistemi kimi, ölkəmizin də hüquq sistemi Roma hüququna əsaslanmaqdadır. Klassik Roma hüququnda istifadə olunan “successio” qavramı universal varislik mənasına gəlir. Yustianinin dövründə isə “successio per universitatem” formasında istifadə edilmiş və yenə universal varislik mənasına gəlmişdir. Roma vərəsəlik hüququnda ölən şəxsin bütün əmlakı , aktiv və passivi ilə birlikdə onun vərəsələrinə keçərdi. Həmçinin, vərəsələr mirasqoyan şəxsin borçlarına görə özlərinə çatan əmlak ilə deyil, şəxsi əmlakı ilə məsuliyyət daşıyırdılar [6, s.160].

Mirasın qəbul edilməsində mövcud universal varislik prinsipin bir sıra nəticələri olduğunu vurğulaya bilərik. İlk növbədə bu prinsip nəticəsində miras əmlakı sahibsiz qalmır. Belə ki, ölən şəxsin əmlakının onun ölümündən sonrakı aqibətini müəyyən edən vərəsəlik hüququnun tənzimlənmələri nəticəsində miras ya ölən qanuni ya da vəsiyyət üzrə vərəsələri tərəfindən qəbul edilir. Bununla da şəxsin mülkiyyət hüququ insan ömrü ilə məhdudlaşmaqdan kənara çıxır. Beləliklə, deyə bilərik ki, bunlar nəticəsində xüsusi mülkiyyət hüququnun davamlılığı qorunur. Həmçinin ölən şəxsin nəinki miras aktivləri, onun borcları da sahibsiz qalmır. Ən sonda ölən şəxsin heç bir kateqoriyadan vərəsələri olmadıqda miras əmlakı dövlətə keçərək sahibsiz qalmır.

Digər bir nəticəsi bir öhdəlik münasibəti tərəfi olan şəxsin ölümü ilə birlikdə həmin öhdəlik münasibətinin tərəflərində iradəyə bağlı olmayan dəyişiklik meydana gəlir. Belə ki, miras qoyan şəxs kreditor olduğu halda ölümünün ardınca universal varislik prinsipinin nəticəsi kimi yerini vərəsələr tutacaq. Bu miras qoyanın borclu olduğu hallar üçün də keçərlidir. Lakin, bildirməliyik ki, universal varislik prinsipinin mənfəi nəticəsi də yarana bilər. Xüsusilə, miras əmlakının passivinin aktivindən çox olduğu hallarda mirası

qəbul etmiş vərəsələr üçün mənfi nəticələr yaranacaqdır.

Bildirmək lazımdır ki, universal varislik, yəni mirasın bütün aktiv və passivləri ilə qəbul edilməsi bütün hallarda mümkün deyildir. Belə ki, şəxs öz əmlakının bir hissəsini, yaxud müəyyən daşınmaz əşyasını vəsiyyəət edə bilər. Məsələn, A şəxsinin əmlakında mövcud olan aktivlərdən biri də X ərazisində yerləşən torpaq sahəsidir. A şəxsi ölümündən qabaq dostu B-ə həmin ərazidəki torpaq sahəsini vəsiyyəət edir və B şəxsi miras əmlakı qəbul edir. Görünüyü kimi, göstərilən nümunədə B-ə bütün aktiv və passivlər deyil, yalnız vəsiyyəətnamədə göstərilən bir alacaq haqqı keçmiş oldu. Bu baxımdan göstərilən situasiyada olan vərəsələr üçün “universal varislik” ifadəsini işlədə bilmərik [5, s.10].

Mirasın qəbul edilməsinin azadlığı prinsipi: Belə ki, mirası qəbul etməsi üçün vərəsəyə heç bir məcburiyyət tətbiq edilməsi yol verilməzdir. Mirasın qəbulu tamamilə könüllü aktdır. Belə ki, miras açıldığı an sağ olan vərəsə mirası istər rəsmi, istərsə də faktiki üsulla qəbulu zamanı könüllü iradəvi akt yerinə yetirir.

Mirasın qismən və hər hansı şərtlə qəbul edilməsinin yolverilməzliyi: Qeyd edək ki, bu özlüyündə universal hüquqi varislik prinsipini ifadə edir. Məhz vərəsə mirası hər hansı şərtlə qəbul edə bilməz və mirasın qismən qəbul və imtinasına qanunla yol verilmir.

Rusiya Federasiyası Mülki Məcəlləsində də analoji norma müəyyən olunur. Belə ki, vərəsənin mirasın bir hissəsini qəbul etməsi, nə olursa olsun və harada olursa olsun, ona olan bütün mirasın qəbul edilməsi deməkdir. Bu, mirasın əsas prinsipini göstərir. Mirasın şərt və ya şərtlə qəbul edilməsinə icazə verilmir [9, s.12].

Qəbul etmə ilə əlaqədar normaların təhlili bizə göstərir ki, vərəsənin mirasa sahib olması üçün onun tərəfindən iradə bəyanı əsasdır. Yəni, əgər şəxs mirasın qəbulu üçün qanunla müəyyən olunan vaxt ərzində öz iradəsini istər rəsmi (notarial) qaydada, istər faktiki (əmlaka sahiblik etmək və ya onu idarə etmək) bəyan etməzsə, o mirasdan imtina etmiş sayılır. Lakin bir sıra ölkələrin qanunvericiliyinə nəzər saldıqda, mirasın qəbulu şərtinin olmadığını müəyyən edirik. Belə ki, bu tip ölkələrdə miras şəxsin ölümü ilə birbaşa olaraq, heç bir tənzimləmə tələb etmədən vərəsələrə keçir. Burada əsas olan isə yenə müəyyən olunmuş vaxt ərzində mirasdan imtina etməkdir. Yəni vərəsə mirasdan imtina etməmişdirsə, mirası qəbul etmiş sayılacaqdır. Belə ki, Türkiyə, Almaniya, İsveçrə kimi ölkələrin miras qanunvericilikləri mirasın ölüm anında vərəsəyə qanundan ötrü birbaşa keçməsi prinsipi üzərində dayanır.

Vərəsəlik hüquq nəzəriyyəsində mirasın qəbul edilməsi barədə fərqli fikirlər var. O. İlyina bildirir ki, mirasın qəbul edilməsi, miras üçün çağırılan, ona borclu olan mirasın alınmasına yönəlmiş, qanunla müəyyən edilmiş

müddət və üsullarla müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilən birtərəfli könüllü hərəkətdir [8, s.153].

Bu tərifdən mirasın qəbul edilməsinin hüquqi xarakteristikasını müəyyən etməyə mümkündür:

1. Bu, miras hüququnun əldə edilməsi şəklində müvafiq hüquqi nəticələrə səbəb olan birtərəfli əməliyyatdır. Mirasın qəbul edilməsi əməliyyat kimi tanındığına görə, mülki hüquqda onun forması, etibarlılıq şərtləri və s. ilə bağlı hər hansı digər əməliyyatlara da eyni tələblər qoyulur.

2. Mirasın qəbul edilməsi mütləq xarakter daşıyır, yəni müəyyən bir şəxsə (hüquqi münasibətlərin nisbəti) münasibətdə deyil, müəyyən bir subyektdən asılı olmayaraq irsi hüquqların əldə edilməsinə yönəlmiş hərəkətlərin həyata keçirilməsi deməkdir və daha çox dərəcədə obyekt – miras yönümlüdür.

3. Mirasın qəbul edilməsi yalnız varisin şəxsiyyətinə aiddir, yəni digər varislər adından irsi hüquqların əldə edilməsi ilə əlaqəli hərəkətlərin edilməsi yolverilməzdir (istisna qanuni təmsilçilikdir).

4. Vərəsəlik üçün bir neçə əsas varsa (vəsiyyət, qanun, təqdimat hüququ və digərləri), mirasın qəbul edilməsi göstərilən əsaslardan birində, bir neçəsində və ya hamısında mümkündür.

5. Mirasın qəbulu bütün şəkildə və şərtsiz olmalıdır, şərti və ya şərtlə mirasın qəbul edilməsinə icazə verilmir.

Bütün nəzəriyyəçilər və praktiklər bu nöqteyi-nəzərdən yanaşırlar, fikrimizcə, bu, ilk növbədə universal varislik prinsipi ilə əlaqədardır (çünki bu prinsipdə deyilir: irsi kütlə bölünməzdir və yalnız vəsiyyət edənin əmlakını deyil, həm də mərhumun öhdəliklərini də əhatə edir) və bir şərtlə və ya qismən miras almaq mümkün olsaydı, vəsiyyət edənin kreditorlarının və digər varislərin hüquqları pozulacaqdır.

6. Mirasın bir hissəsinin qəbul edilməsi bütün miras kütləsi qəbul edilməsi deməkdir.

7. Qəbul anından asılı olmayaraq mirasın qəbul edilməsi faktı geriyə güc xüsusiyyətinə malikdir, yəni varis, mirasın açıldığı andan Mülkiyyət hüququ qazanmış hesab olunur.

Mirasın qəbul edilməsinin birtərəfli bir əməliyyat olduğunu da A.Kazantseva vurğulayır: "Mirasın qəbul edilməsi miras hüququnun elementlərindən biridir, onun hüquqi təbiətinə görə həyata keçirilməsi yalnız əməliyyat qabiliyyətli varislər, yəni tam hüquq qabiliyyətinə malik vətəndaşlar tərəfindən həyata keçirilə bilən birtərəfli əməliyyatdır" [9, s.226].

İ.L.Korneeva, ümumiyyətlə, mirasın qəbul edilməsi anlayışını bir hərəkət və ya əməliyyat kimi xarakterizə etmir və bildirir ki, mirasın qəbul edilməsi mirasın alınmasına yönəlmiş müəyyən hərəkətlərin həyata keçirilməsidir [10, s.176].

Beləliklə, mirasın qəbul edilməsinin iki sistemi mövcuddur:

1. Qəbul sistemi-varis miras ilə əlaqəli müəyyən hərəkətlər etmişsə (həm rəsmi, həm də faktiki formada), əksini bildirmədiyi təqdirdə mirasın qəbul edilməsi iradəsini ifadə etmiş hesab olunur.

2. İmtina sistemi - mülki qanunvericilikdə göstərilən müddət çərçivəsində vəərəsə imtina etdiyini bildirmədikdə, hər bir halda qəbul edilmiş hesab edilir.

Bildirmək lazımdır ki, uzun tarixi müddət ərzində Azərbaycan hüququnda mirasla əlaqədar qəbul sistemi aktivdir. Belə ki, əgər həmin müddət boyunca miras vəərəsə tərəfindən rəsmi, yaxud faktiki üsulla qəbul edilməmişdirsə, vəərəsə mirasdan imtina etmiş sayılır və həmin şəxsin vəərəsəlik hüququnun mövcud olmadığı hesab edilir. Qeyd etdik ki, bir sıra ölkələrdə isə mirasın imtina sistemi mövcuddur. Yəni Almaniyada mirasın vəərəsələrə keçməsi qəbul müddətinə tabe tutulmur. Əsas olan imtina müddəti ərzində mirası qəbul edərsə, yaxud imtina edibsə yalnız bu zaman qəbula məhdudiyət qoyulacaqdır [14].

Mirasın qəbulu kimi bir sıra ölkələrin qanunvericiliklərinin təhlilində, rəsmi qəbul, örtülü qəbul, gizli qəbul, inventar vasitəsilə, həmçinin Türkiyə hüququnda rəsmi dəftər yolu ilə qəbul, İtaliya hüququnda mövcud olan inventar vasitəsilə qəbul kimi növlər də fərqləndirilir.

Sadəcə olaraq, bir sıra ölkələrin vəərəsəlik hüququnda qəbulun formalarından olan inventar vasitəsilə qəbul və Türkiyə hüququnda mövcud olan rəsmi dəftər tutma yolu ilə qəbulun mahiyyətinə nəzər yetirək.

İnventarla miras qəbulu ilə əlaqəli İtaliya təcrübəsini misal götürə bilərik. İtaliya hüququnda miras inventarla qəbul edilməsinin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, əgər miras İnventarlaşdırma lehinə qəbul edilmişdirsə, varislər yalnız aktivlərin dəyəri daxilində borclara görə məsuliyyət daşıyacaqlar (İtaliya Mülki Məcəlləsi 490-cı maddəsi). Yəni bu sistem özlüyündə bir növ vəərəsələrin miras qoyan şəxsin borclarına görə məsuliyyətini məhdudlaşdırır. Belə ki, məlumdur ki, miras həm aktivləri ilə, həm də passivləri ilə ötürülür. Passivləri aktivindən çox olan miras qəbul edildikdə vəərəsələr əlverişsiz vəziyyətə düşə bilər.

Oxşar tənzimləmə Türkiyə qanunvericiliyində də mövcuddur. Belə ki, Türk Mədəni Qanunun 619-cu maddəsinə əsasən mirasdan imtina etməyə haqqı olan hər vəərəsə mirasın rəsmi dəftərinin tutulmasını istəyə bilər. Rəsmi dəftər tutmanın əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, əgər mirasın rəsmi dəftəri tutularsa, orada bütün aktivlər və borclar qeyd olunur. Vəərəsə bu zaman mirasın tərkibi barədə rəsmi dəftərə əsasən mirası qəbul edir və ya əgər passivlər aktivlərdən çoxdursa, imtina edə bilər [4, s.1105].

Mirasın qəbul edilməsinin qanunla (1243.2-ci maddə) iki forması müəyyən edilir. Mirasın rəsmi üsulla və faktiki üsulla qəbulu. Rəsmi üsulla qəbul

dedikdə, notariusa mirasın qəbul edilməsi barədə ərizə ilə müraciət etmək başa düşülür. Rəsmi üsulla mirasın qəbulu tənzimlənməsi qaydaları Notariat haqqında Qanun və “Notariat hərəkətlərinin aparılması qaydaları haqqında Təlimatın təsdiq edilməsi barədə” NKQərarı ilə tənzimlənir.

Mirasın qəbul edilməsi haqqında, onun qəbul edilməsindən imtina edilməsi haqqında və vərəsəlik hüququ haqqında şəhadətnamə verilməsi haqqında ərizələri müəyyən forma şərtinə tabe tutulur. Belə ki, onlar mütləq qaydada yazılı formada olmalıdır.

Göründüyü kimi burada mirasın qəbul edilməsi barədə ərizə verilməsi iki fərqli imkan verir: mirasın qəbul edilməsi və miras şəhadətnaməsinin verilməsi barədə ərizə. Bu ifadələr bərabər hüquqi qüvvəyə malikdir və mirasın qeyd-şərtsiz qəbul edildiyini göstərir.

Eyni zamanda, ərizənin məqsədlərində müəyyən fərqlər var. Mirasın qəbul edilməsi üçün ərizənin verilməsi miras hüququnda özünü təsdiqləmək məqsədi ilə məhdudlaşır. Vərəsənin qəbul edilməsinin bu üsulu, vərəsənin hələ miras almaq hüququ haqqında şəhadətnamə almaq niyyətində olmadığı hallarda, habelə həyata keçirilməsi dövlət qeydiyyatını tələb etməyən hüquqları miras aldığı hallarda məqsədəuyğun ola bilər. Vərəsəlik şəhadətnaməsinin verilməsi üçün ərizənin verilməsi vərəsənin əldə edilmiş əmlaka dair hüquqlarının rəsmi təsdiq edilməsi məqsədi daşıyır.

Mirasın qəbul edilməsi barədə ərizədə göstərilir: “qəbul edilmə barədə iradə ifadəsi əks olunur və göndərildiyi notariat ofisinin adı, ərizə göndərən şəxsin adı və soyadı, atasının adı, ünvanı, miras haçan açılırsa o vaxt, miras qoyan şəxsin adı, soyadı, atasının adı və yaşadığı ünvanı” [12].

“Notariat haqqında” Qanunun 55-ci və 59-cu maddəsi notariusun vərəsəlik işi açılan zaman vəzifələrindən bəhs edir. Belə ki, vərəsəlik işi açılan zaman notarius onda olan məlumatlar əsasında miras qoyanın digər vərəsələrinə məlumat vermək öhdəliyi daşıyır. Həmçinin, burada xəbər vermə vasitələri göstərilir, belə ki KİV-də elan yerləşdirməklə, dərc etdirməklə çağıra biləcəyi göstərilir. Bu maddə imperativ qaydada tələblər qoyur. Lakin təcrübədə bunun tam əksini müşahidə edirik. Notarius sadəcə barəsində vərəsəlik işi açan vərəsənin məlumatları əsasında hərəkət edir. Yəni onun tərəfindən nə məlumat verilibsə, onunla kifayətlənir [15].

Həmçinin, iddialara baxılarkən məhkəmə iş üzrə halları araşdıraraq, iddiaçının mirası rəsmi üsulla qəbul edib-etməməsi, müddəti buraxmasının üzrlü olub-olmaması, həmçinin faktiki formada əmlaka sahiblik və idarə məsələlərini aydınlaşdırırdı.

Mirasın qəbulunun geriyə qüvvəsi yoxdur. Belə ki, AR MM-in 1267-ci maddəsi göstərir ki, qəbul ilə bağlı, o cümlədən vərəsəlik şəhadətnaməsi ilə bağlı (çünki bu akt da qəbulu ifadə edir) verilən ərizədən sonra mirasdan imtina mümkün olmur [1, s. 643].

Mirasın faktiki üsulla qəbulu özündə iki hərəkət aktını birləşdirir:

1. Vərəsənin əmlaka sahiblik etməyə başlaması
2. Vərəsənin əmlakı faktiki idarə etməyə başlaması

Deməli faktiki şəkildə mirasın qəbul edilməsi hələ Roma hüququ dövründən mövcud idi. Burada isə əsasən bu institut məhz vəsiyyəət üzrə və rəsələr baxımdan nəzərdə tutulmuşdu. Burada miras əmlaka daxil olan bir əşyanın satılması, mirasla əlaqəli haqların tələb edilməsi, miras əmlaka daxil əşyaların necə idarə ediləcəyi ilə bağlı təsbitlər edilməsi, kölələrin azad edilməsi, borcların ödənməsi kimi hərəkətlər və rəsə kimi hərəkət etməklə bağlı nümunələrdir. Roma hüququnda isə yalnız ailə xarici və rəsələr mirasdan imtina etdikdən sonra fikrini dəyişdirib mirası qazana bilməzdi.

Hesab edirik ki, mirasın faktiki qəbulu mənasına gələn hərəkətlər özlüyündə səthi xarakter daşımaqdadır. Qanunvericilikdə bununla bağlı tənzimləmə aparılmalı faktiki şəkildə, qeyri-rəsmi üsulla qəbulun tərkibinə daxil ola biləcək hərəkətlərin, yaxud hansı hərəkətlər mirasın qeyri-rəsmi üsulla qəbulu mənasına gələ biləcəyi aydınlaşdırılmalıdır. Məsələn, ölənin şəxsin kredit borcunu ödəyən şəxs mirası qəbul edib-etməməsi, yaxud ölənin şəxsin daşınmaz əşyasında zəruri təmir işlərinin həyata keçirilməsi, başqa şəxslərin ölənin şəxsə olan borclarının onlardan alınması və s. kimi hərəkətlərin də qəbul mənasına gəlib-gəlməməsinin aydınlaşdırılması zərurəti mövcuddur. Bəzi ədəbiyyatlarda miras qoyan şəxsin “ işlərinin davam etdirilməsi üçün edilən hərəkətlər” mirasın qəbulu olmadığı ifadə edilir. Məsələn, mirasqoyana məxsus şirkətdə yeni işçilərlə müqavilə bağlanması, yaxud təcili təmir işlərinin həyata keçirilməsi mirasın qəbulu mənasına deyil, mirasqoyan şəxsin işlərinin davam etdirilməsi mənasına gəlmiş ifadə olunur.

Eyni zamanda və rəsənin əşyalarını miras əmlakı olan evdə saxlaması kimi hərəkətlər həyata keçirilə bilər. Bunun mirasın faktiki qəbulunu ifadə edib-etməsi ilə bağlı məhkəmə qərarına nəzər sala bilərik. Ali Məhkəmənin 2(102)-4227/2022 nömrəli 06.09.2022-ci il tarixli qərarının 40-cı bəndində ifadə olunur: “..vərəsələrin ilin müəyyən günlərində evdə qalması, əşyalarını ora yerləşdirməsi faktiki olaraq qəbul hesab olunmadığı vurğulanmışdır.

Sosial təminat kimi verilən pensiya, müavinətləri almağın mirasın qəbulu kimi qiymətləndirilə bilib-bilməyəcəyi məsələsi isə digər maraqlı məsələdir. Burada mövcud olan ana fikrə əsasən, bu hərəkətlər mirasın qəbulu sayılmayacaqdır. Mahiyyət etibarilə bu haqlar şəxsə bağlı olan hüquq olduğundan və miras əmlakın tərkibinə daxil olmadığından bu cür qiymətləndirilir. Bununla da deyə bilərik ki, şəxs ailə başçısını itirməyə görə müavinət və digər ödənişləri tələb etməsi mirasın imtinası demək deyildir.

Həmçinin, və rəsənin miras qoyanın əmək haqqını alması da mövcud təcrübəyə əsasən qəbul kimi qiymətləndirilməməkdədir. Belə ki, Ali Məhkəmənin 3882/2020 nömrəli, 23/07/2020 tarixli qərarında göstərilir ki, “... ”

Məhkəmə hesab etmişdir ki, iddiaçı tərəfindən ölənin sağlığında aldığı əmək haqlarını əldə etməsi faktiki qəbul hərəkəti deyildir. Belə ki, məhkəməyə görə iddiaçının bu hərəkəti eləməsində məqsəd maddi ehtiyaclarını ödəmək idi” [13]. Yəni buradan da aydın olur ki, qəbulda əsas məqsəd mirasa faktiki “yiyə çıxmaq”, “özünki kimi davranmaqdır”. Əks halda, ehtiyacın ödənilməsi məqsədilə edilən hərəkətlər qəbul kimi qiymətləndirilə bilməz.

Bununla yanaşı bildirmək lazımdır ki, mirasın qəbulu üzrə mübahisələrdə tərəflər əsasən mərhum mias qoyanın dəfn mərasimlərində iştirak etdiyini, dəfn mərasimlərinə pul xərclədiyini irəli sürərək mirası qəbul etdiyini iddia edir. Qeyd edək ki, dəfn mərasimlərinin təşkili, miras əmlakın müvəqqəti qorunması, idarəetməsi kimi hərəkətlər qəbul aktını ifadə etməyib mərhuma olan mənəvi borcun yerinə yetirilməsi kimi qiymətləndirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. - Bakı: Hüquq Yayın Evi, - 2018, - 884 s.
2. Allahverdiyev, S. Azərbaycan Respublikasının mülki hüquq kursu. Xüsusi hissə: IV cild (II nəşr). – Bakı: Digesta, - 2009, - 708 s.
3. Dünyamaliyeva, R.S. Vərəsəlik Hüququ Mülki Hüququn Bir Sahəsi Kimi. Bakı Dövlət Universitetinin Xəbərləri, - №3, - 2010, - s.23-32.
4. Gamze Turan Başara. Mirasçıların Tereke Borçlarından Sorumluluğu Bağlamında Mirasbırakanın Kefalet Borcundan Sınırlı Sorumluluk. Ankara Universitesi Hukuk Fakultesi Dergisi. - Volume 71, - Issue 3, - s. 1099 – 1123.
5. Helvacı, İ. Miras hukuku. İstanbul Universitesi Hukuk fakultesi, - 2017, - 13 s.
6. Umur, Z. Roma Hukuku Ders Notları, Usul Hukuku, Borçlar Hukuku, Eşya Hukuku, Miras Hukuku, 3. Bası, Beta 1999. 536 s.
7. Серебровский В.И. Очерки советского наследственного права / В кн.: Серебровский В.И. Избранные труды по наследственному и страховому праву. [Электронный ресурс] – URL: <http://civil.consultant.ru> / В.И. Серебриковский. – Москва: - 2003. - с. 193–194.
8. Казанцева А.Е. Наследственное право: учеб. пособие. – Москва: Норма, - 2013. – 352 с.
9. Корнеева И.Л. Наследственное право Российской Федерации учебник для магистров – 3-е изд., перераб. и доп. - Москва: Издательство Юрайт, - 2011.– 364 с.
10. Кузнецова Э.А. Основания и условия наследования в порядке наследственной трансмиссии. [Текст] / Э.А. Кузнецова // Нотариус. – 2010. – No 4. – с.20-24.

Internet Resurları:

11. <https://e-qanun.az/framework/52694>
12. https://sc.supremecourt.gov.az/storage/Mulki/2020/2_3882+23.07.2020.pdf
13. <https://www.ehuquq.az/az/news/maariflendirme/62141.html>
14. <https://tr-tr.facebook.com/help/1568013990080948>
15. <https://e-qanun.az/framework/47165>

ПРИНЯТИЕ НАСЛЕДСТВА И ЕГО ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

Ш.М.ЮСИФОВ

РЕЗЮМЕ

В статье дано разъяснение понятия времени и места открытия наследства, изучены основные особенности принятия наследства, проведен сравнительный анализ с законодательством отдельных зарубежных стран. Были также исследованы способы принятия наследства.

Ключевые слова: наследодатель, наследник, принятие наследства, отказ от наследства, обязательство

ACCEPTANCE OF INHERITANCE AND ITS MAIN FEATURES

Sh.M.YUSIFOV

SUMMARY

The article explains the concepts of time and place of opening of inheritance, the main features of accepting an inheritance were studied and a comparative analysis was carried out with the legislation of individual foreign countries. Methods of accepting inheritance were explored.

Keywords: testator, heir, acceptance of inheritance, renunciation of inheritance, obligation